

Fond za humanitarno pravo

POD LUPOM br.18

MOBILIZACIJA IZBEGLICA U SRBIJI

"Zašto su uopšte dolazili ovamo! Ili su očekivali da će njihova ognjišta braniti neko drugi.", kaže Dr Mirjana Marković u svom dnevniku, objavljenom u magazinu "Duga"¹

Počevši od 12. juna 1995, u Republici Srbiji sprovodi se mobilizacija za vojne potrebe vlasti sa Pala i iz Krajine. U Republici Crnoj Gori nije zabeležen nijedan slučaj prisilne mobilizacije. Mobilizaciju sprovodi Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) Republike Srbije, uz pomoć Vojske Jugoslavije (VJ), i uz povremeno učešće vojne policije iz Krajine. Mobilisu se izbeglice, ali i državljani SR Jugoslavije. Policija sprovodi racije širom Srbije. Na ulicama, pijacama, u restoranima i studentskim domovima. Izvlači ljude iz autobusa, sa radnih mesta, pa čak i sa maturskih svečanosti.² Mobilisane odvođe u posebne(sabirne) centre, a odatle ih transportuju na teritoriju Krajine i u Bosnu. Prilikom pokušaja da izbegnu nasilno odvođenje u ratno područje nekoliko ljudi je ozbiljno povređeno. Arheolog, poreklom iz Rogatice (Bosne), zadobio je ozbiljne povrede, skočivši preko terase u trenutku kada je policija opkolila i upala u njegov stan. Izbeglica iz zapadne Slavonije (Hrvatske), teško je ranjen rafalom iz automatske puške kada je pokušao da pobjegne iz sabirnog centra u Sremskoj Mitrovici.³

Sudeći prema informacijama koje su iznete u medijima prisilna mobilizacija je započeta i organizovana na osnovu dogovora između vlasti Republike Srbije i iz Krajine. Dnevni list "Politika", u tekstu objavljenom 16. maja 1995. ("Krajišnici dolaze u pomoć"), poziva se na visokog oficira Vojske Krajine koji otkriva da akcija dovođenja vojnih obveznika koji borave u SR Jugoslaviji ima podršku jugoslovenskih vlasti⁴. U jeku akcije, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije izdalo je saopštenje kojim odriče izvođenje bilo kakve mobilizacije.⁵ Navodno, MUP samo "organizovano kontroliše osobe koje nisu državljani naše zemlje i nemaju prijavljeno boravište ili prebivalište niti regulisan status izbeglice." Medjutim, brojni slučajevi prijavljeni Fondu za humanitarno pravo, drugim nevladinim organizacijama za ljudska prava u Beogradu, kao i izveštaji u nevladinim medijima

¹Duga, 24. jun 1995, str. 5, Dnevnik Dr Mire Marković "Patriote iz Bosne i Srpske Krajine sa stanom u Beogradu".

²Naša Borba, 15. juni 1995, str. 2, "Milicija odvodila mladiće sa maturske večeri." Prema izveštaju, u noći između 12. i 13. juna policija je privela "između 35 i 40 mladića čija boravišta su po ličnim ispravama u RSK."

³Vreme, 26. jun 1995, str. 13-15, "Danak u krvi", Naša Borba, 24-25. jun, str. V, "Spoznaja besmisla."

⁴"Politika", 16. juni 1995. str. 7, "Krajišnici dolaze u pomoć"

⁵Saopštenje je preneo Tanjug, a objavile sve dnevne novine. Za tekst vidi npr., Večernje Novosti, 25. jun 1995, str. 9, "Kontrola a ne mobilizacija."

Fond za humanitarno pravo

ukazuju da je u toku mobilizacija koja se, po načinu izvodjenja, brutalnosti i masovnosti, provodi u formi lova na ljude. Prema procenama iz više nezavisnih izvora, u vremenu od 12. do 24. juna 1994, nekoliko hiljada ljudi iz Srbije (između 2000 i 4000), protiv njihove volje, odvedeno je u ratna područja Bosne (pod kontrolom Pala) i Krajine.

1. PRAVNE NORME O IZBEGLICAMA

Položaj izbeglica u Srbiji regulisan je Konvencijom o statusu izbeglica, Protokolom o statusu izbeglica i Zakonom o izbeglicama Republike Srbije. Jugoslavija je potpisala i ratifikovala Konvenciju i Protokol i oni obavezuju sve državne organe na njenoj teritoriji.⁶

Ustav SR Jugoslavije propisuje da su medjunarodni ugovori, u ovom slučaju Konvencija i Protokol, sastavni deo jugoslovenskog pravnog poretka i da se imaju savesno izvršavati (član 16 Ustava SRJ). Prema tome, svaki nesklad između Zakona o izbeglicama Republike Srbije i Konvencije mora se tumačiti u korist Konvencije, jer je to jedini način da SR Jugoslavija ispunjava svoje medjunarodne obaveze u dobroj veri, kao što to njen Ustav nalaže.

Takodje, Ustav propisuje da stranac na teritoriji SR Jugoslavije ima sva prava koja su utvrđena Ustavom, saveznim zakonom i medjunarodnim ugovorima (član 66 Ustava SRJ). Izbeglice su po definiciji stranci jer niko ne može biti izbeglica na teritoriji sopstvene zemlje i prema tome imaju sva prava koja priznaju medjunarodni ugovori koje je SR Jugoslavije ratifikovala, pa prema tome i sva prava koja im daje Konvencija o statusu izbeglica. Znači, prava koja izbeglici daje Konvencija su zagantovana Ustavom SR Jugoslavije, što je još jedan razlog da u slučaju neusklađenosti Konvencije i Zakona o izbeglicama Republike Srbije, Konvencija ima prednost. Jer, svi propisi doneti na teritoriji SR Jugoslavije, pa time i Zakon o izbeglicama, moraju biti saglasni sa Ustavom SR Jugoslavije (član 115 Ustava SRJ).

Prema Konvenciji i Protokolu, izbeglica je svako lice koje je došlo u Jugoslaviju iz opravdanog straha da će, u zemlji u kojoj živi, biti progonjeno zbog svoje rase, vere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja (član 1 A(2) Konvencije i član 1(2) Protokola).

Zakon o izbeglicama Republike Srbije koristi užu definiciju izbeglice (čl.1) nego Konvencija i Protokol. S obzirom da ovi međunarodni dokumenti aktom ratifikacije postaju deo nacionalnog

⁶Za Konvenciju vidi Dod. Sl. I. FNRJ 7/60, a za Protokol Sl. I. SFRJ 15/67. Savezna Republika Jugoslavija je proklamovala kontinuitet sa SFR Jugoslavijom, i prihvatila "materijalne i druge obaveze koje je preuzela SFRJ." Vidi Preambulu Ustava SRJ i član 10 Ustavnog zakona za sprovođenje Ustava SR Jugoslavije.

Fond za humanitarno pravo

zakonodavstva, izbeglicom se mora smatrati svaka osoba koja je obuhvaćena definicijom izbeglice u Konvenciji i Protokolu, bez obzira da li njen status izbeglice priznat ili nije na osnovu Zakonu o izbeglicama Republike Srbije.

Mobilizacija izbeglica za vojne potrebe vlasti sa Pala i u Krajini, uključuje, naravno, prinudno vraćanje izbeglica na te teritorije. Zakon o izbeglicama Republike Srbije u članu 18 (4) propisuje da izbeglica gubi prava koja mu taj zakon daje ukoliko "odbije povratak u mesto prebivališta kad se za to steknu objektivni uslovi." Sve ovo nije u skladu sa Konvencijom koja određuje da država u kojoj se izbeglica nađe ne sme da ga protera ili vrati silom tamo gde bi njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, vere, državljanstva, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili političkih mišljenja (čl. 33 Konvencije)⁷ Dalje, slučaj svakog izbeglice se mora razmatrati posebno, i nije moguće proterivati ili vraćati čitavu grupu izbeglica. Izričito je zabranjena diskriminacija između izbeglica prema tome iz koje zemlje dolaze (čl. 3 Konvencije).

2. JUNSKA MOBILIZACIJA

Sa masovnim hapšenjem i odvođenjem izbeglica u vojne centre širom Srbije krenulo se u noći između 11. i 12. juna 1995. Mobilizaciju sprovode pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, uniformisani i u civilu, a ima podataka da u tome učestvuju i pripadnici vojne policije bosanskih Srba. Prvih dana izbeglice su odvođene iz svojih kuća. Usledile su racije. Beogradska organizacija "SOS telefon za žrtve diskriminacije" uočila je da su posebno na udaru muškarci sa ličnim kartama izdatim u Srbiji, koje su obeležene slovima sa slovima "T" ili "G", kao i oni sa putnim ispravama koje nose oznaku "ST". Navodno, ova slova znače da je osoba rođena ili živela do rata u Hrvatskoj ili u Bosni i Hercegovini.

Policija uglavnom dolazi noću i mobilisani se u najvećem broju slučajeva hapse. Prema informacijama kojima raspolaže Fond gotovo da nema slučaja da je nekome od mobilisanih prethodno uručen vojni poziv. Ljudima se naređuje da krenu i da će naknadno dobiti objašnjenje. U velikom broju slučajeva mobilisani su privedeni sa liscama na rukama. Nevladin list "Naša Borba" je izvesto da je u Hrtkvcima i Nikincima policija nasilno ulazila u kuće, tukla i pretila porodicama onih koji su se skrvali od mobilizacije.

Informacije pokazuju da se mobilisani odvođe u vojne centre u Sremskoj Mitrovici (Vatrogasni dom), Beogradu ("Bubanj potok"), Pančevu, Valjevu ("V puk"), Sremskoj Kamenici, Priboju, policijske

⁷Vidi takodje, Smilja Avramov i Milenko Kreća, Međunarodno javno pravo, str. 255 (1990).

Fond za humanitarno pravo

objekte (objekat MUP Srbije u Beogradu u Volginoj ulici 9), kao i u sabirne centre, specijalno otvorene za ovu priliku. Novinari nedeljnika "Vreme" i dnevnog lista "Naša Borba" potvrđuju navode rodbine mobilisanih da se sabirni centri nalaze u dvorištu saobraćajnog preduzeća u Novom Sadu, u Nišu, gde se skupljaju mobilisani iz južne Srbije, i Kragujevcu. Prema navodima SOS telefona za žrtve diskriminacije, sabirni centar postoji i u Užicu.

U ovim sabirnim centrima mobilisani se tretiraju kao uhapšenici. Kada je pokušao da pobjegne iz sabirnog centra u Sremskoj Mitrovici čuvari su pucali u Mirka Drljaču iz Hrtkovaca i ranili ga u obe noge. Prema izveštaju nedeljnika "Vreme" sabirni centar u Sremskoj Mitrovici čuvaju naoružani policajci Republike Srbije i iz Krajine, a vidjeni su i pripadnici Srpske dobrovoljačke garde Željka Ražnjatovića Arkana. Straža navodno ima i puškomitraljeze.

Mobilisani su odatle transportovani u Krajinu i u Bosnu. Nema saznanja da su neke grupe prebačene u istočnu Slavoniju ili Baranju. Telefonski pozivi mobilisanih svojim porodicama kazuju da ih je najviše locirano oko Knina, Plitvica, Korenice, Obrovca i Gradačca (Krajina), a da je između 19. i 23. juna najviše odvedenih u pravcu Ilijaša, Goražda, Kostajnice (kasarna "Volinja") i na aerodrom Željevo u blizini Bihaća (Bosna). Prema informacija Fonda odvedeni se drže u kasarnama

3. TRI KATEGORIJE MOBILISANIH

Podaci govore da su među mobilisanim gotovo jednako zastupljne izbeglice koje imaju status izbeglica prema Zakonu o izbeglicama Republike Srbije, kao i izbeglice koje nemaju regulisan status.

3.1. Izbeglice sa priznatim statusom

Gospođa Bratislava Morina, komesar za izbeglice Republike Srbije, navodno nema informacije da se sprovodi mobilizacija izbeglica. Predstavnicima UNCHR u Beogradu odgovorila je da se njoj ljudi nisu javljali, tražeći zaštitu.⁸ Saopštenjem za javnost, Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije je negiralo da sprovodi mobilizaciju izbeglica. Navodno, radi se o kontroli lica koja nelegalno borave u Republici Srbiji, i pri tom prema osobama za koje je utvrđeno da se "bave krivičnim delima, prekršajima, uznemiravanjem gradjana, izazivanjem tuča i drugim deliktima..." primenjuju "zakonom utvrđene mere i ukidanje mogućnosti da nelegalno uživaju gostoprimstvo u Republici Srbiji."

⁸ "Naša Borba", st. 3, 21.5. 1995, "Otvorneo kršenje Konvencije" - portparol UNCHR - Aleksandar Đorđević

Fond za humanitarno pravo

Nasuprot ovim izvorima, informacije Fonda za humanitarno pravo (više 200 registrovanih slučajeva koji ukazuju na rasprostranjenost prinudnog odvođenja), podaci drugih nevladinih organizacija za ljudska prava, kao i izveštaji nevladinih medija pokazuju da su muškarci sa priznatim izbegličkim statusom mobilisani širom Srbije: u Bačkoj Topoli, Beogradu, Pančevu, Paraćinu, Somboru, Šidu, Zemunu, okolini Zrenjanina, Velikom Gradištu, Sremskim Karlovcima, Šidu, Kragujevcu, Nišu itd. Više nezavisnih izvora potvrđuju da nasilnu mobilizaciju sprovode pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije. Ti izvori navode da sabirne centre čuvaju, između ostalih, pripadnici policije Republike Srbije.

Ovakvim postupkom izvršeno je nasilno premeštanje izbeglica s teritorije Republike Srbije. Postupljeno je protivno Konvenciji o statusu izbeglica koja zabranjuje proterivanje ili vraćanje silom izbeglice na granice teritorije gde bi njegov život ili sloboda biti ugroženi. Izbeglice sa priznatim statusom se mogu proterati jedino ako to zahtevaju interesi nacionalne bezbednosti i javnog reda (član 32 Konvencije). Međutim, i tada, dozvoljeno je samo pojedinačno proterivanje - ako određeni izbeglica ugrožava nacionalnu bezbednost ili javni red. U tom slučaju se izbeglici mora dati razuman rok da pronade neku drugu zemlju koja će ga primiti. Proterivanje čitave kategorije izbeglica, u ovom slučaju onih koji su poreklom iz Hrvatske ili Bosne, nije dozvoljeno (član 3 Konvencije). Iz ovih razloga, sprovođenjem mobilizacije izbeglica sa regulisanim statusom MUP Srbije krši zakone SR Jugoslavije.

3.2. Izbeglice sa neregulisanim statusom

Državni organi Republike Srbije su povodom mobilizacije često isticali da se samo radi o kontroli lica koja se ilegalno nalaze u Republici Srbiji. Ustvari, "ilegalno" znači da se radi o izbeglicama kojima nije priznat status prema Zakonu o izbeglicama Republike Srbije. Međutim, kao što je gore već istaknuto to ne znači da ove osobe nisu izbeglice prema Konvenciji o statusu izbeglica.

Bez obzira da li im je status regulisan ili ne, sve osobe koje su obuhvaćene definicijom pojma "izbeglica", date u Konvenciji i Protokolu, uživaju sva prava koja im Konvencija daje. Naravno, one nemaju prava i povlastice koje im pruža Zakon o izbeglicama Republike Srbije. Međutim, proterivanje i vraćanje izbeglica Konvencija detaljno reguliše i pri tom na jednak način tretira i izbeglice sa regulisanim statusom i one čiji status nije regulisan.

Čak i ako žele da im uskrate "gostoprimstvo", kako se to kaže u saopštenju Ministarstva Republike Srbije, državni organi ne mogu izbeglice čiji status nije regulisan proterivati tamo gde će im biti

Fond za humanitarno pravo

ugroženi život ili sloboda, odnosno ne smeju ih predavati vojnim organima na Palama ili u Krajini, jer je to protivno Ustavu i propisima SR Jugoslavije.

3.3. Osobe sa jugoslovenskim državljanstvom

Među mobilisanim su i državljani SR Jugoslavije, vojni obveznici Vojske Jugoslavije. Radi se o licima koja imaju neke veze sa Hrvatskom ili Bosnom, najčešće onima koji su rođeni ili nekad živeli i radili tamo. Iako još nije usvojen zakon o državljanstvu SRJ, i nije jasno ko su jugoslovenski državljani, može se sa priličnom sigurnošću reći da su to barem svi oni koji imaju republičko državljanstvo Srbije i Crne Gore, a takodje i oni koji su služili u Vojsci Jugoslavije, pošto to samo mogu činiti državljani SR Jugoslavije. MUP Srbije je u svom saopštenju priznao (i izrazio žaljenje) da je "zbog nepotpunih podataka ili pojedinačnih propusta došlo i do jednog, doduše veoma malog, broja grešaka u utvrđivanju identiteta i primeni mera, što se ispravlja prilikom kontrole." Medjutim, i sa ovakvim objašnjenjem ne može se otkloniti sumnja da su učinjena krivična dela protivpravnog lišenja slobode i otmice, koja su kažnjiva prema Krivičnog zakonu Republike Srbije (članovi 63 i 64).

Zbog načina na koji je mobilizacija vršena, građani nisu imali nikakvu priliku da odbrane svoja prava kao državljani SRJ. Odvodjeni su sa liscama na rukama, često usred noći, i tek posle višednevnog raspitivanja njihove porodice su bile u mogućnosti da saznaju gde su odvedeni. Na primer, Čedomir Atlija iz Stare Pazove je priveden 13. juna 1995. godine i tada mu je uručen poziv na službu u Vojsci Krajine. Atlija je državljanin SRJ koji živi u Staroj Pazovi od 1978. godine, od kada je uveden u vojnu evidenciju opštine Stara Pazove. Bio je čak pozivan na vojne vežbe Vojske Jugoslavije.⁹ Fond za humanitarno pravo raspolaže podacima o brojnim sličnim slučajevima prisilne mobilizacije državljana SRJ.

ZAKLJUČAK

Masovna mobilizacija koja je započela 12. juna u Srbiji i koju sprovode njeni državni organi je protivustavna i predstavlja kršenje medjunarodnih obaveza SR Jugoslavije. Mobilisanim osobama, bez obzira da li su izbeglice ili državljani SR Jugoslavije nije data mogućnost da se pozovu na svoja prava, garantovana Konvencijom o statusu izbeglica. Oni su tretirani kao pritvorenici. Pre prebacivanja u ratno područje u Krajinu ili u Bosnu držani su u sabirnim centrima, opkoljeni naoružanom policijom.

⁹Pismo Dragana Vujovića, advokata Čedomira Atlije, u "Našoj Borbi", 20. jun 1995., str. 15, "Mobilišu se i državljani SRJ." Uz pismo je objavljena i kopija vojnog poziva uručenog Atliji od Vojske Krajine.

Fond za humanitarno pravo

Najtiražniji zvanični mediji u Srbiji prećutkuju mobilizaciju. Veoma gledana emisija televizije Studio B pokazala je da Beograd (a takođe i Srbija) svesrdno podržava mobilizaciju izbeglica. Protiv je da se u rat šalju državljani Jugoslavije, ali je saglasno da sve izbeglice treba vratiti "tamo odakle su došle". Netrpeljivost prema izbeglicama pojačavaju neki visoki partijski funkcioneri i predstavnici državnih organa koji u svojim izjavama nazivaju izbeglice uzurpatorima prava državljana Srbije i preporučuju njihovo vraćanje silom, navodno u ime odbrane njihovih ognjišta.

Tokom akcije "Oluja" (navodno tako je policija nazvala junsku mobilizaciju) državni organi su se često pozivali na Zakon o izbeglicama Republike Srbije. Međutim, više odredbi ovog zakona je u suprotnosti sa Konvencijom o statusu izbeglica. Beogradski SOS telefon za žrtve diskriminacije je pre godinu i po dana podneo inicijativu za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti ovog zakona. Do danas, Ustavni sudom SR Jugoslavije nije odgovorio.

Fond za humanitarno pravo naglašava činjenicu da je među prisilno mobilisanim veliki broj muškaraca koji su tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije izbegli u Srbiju. Velika većina njih nema priznat status izbeglice, prema Zakonu o izbeglicama Republike Srbije, zato što to nisu tražili iz straha da ne budu žigosani kao dezertteri i kao takvi prinudno vraćeni na teritoriju pod kontrolom vlasti sa Pala i iz Krajine. Njihovo odbijanje da učestvuju u ratu može se smatrati vidom izražavanja političkog mišljenja. Hiljade i hiljade izbeglica koje se danima skrivaju (čak i u šumama), na ovaj način kazuju da ne odbijaju da učestvuju u ratu iz ličnog ili religioznog ubeđenja (tzv. "prigovor savesti"), nego nepristaju na učešće u ovom i ovakvom ratu. Šta bi se moglo dogoditi prisilno odvedenim u Bosnu i Krajinu, otkriva nedavno objavljena presuda Vojnog suda u Banja Luci, kojom su lekari Dragan Popović i Vladislava Vekić osuđeni na višegodišnje kazne zatvora zbog bekstva iz srpskih oružanih snaga i izbegavanja vojne službe.¹⁰

Fond za humanitarno pravo smatra da je vlast Republike Srbije odgovorna za organizovanje prinudnog povratka izbeglica u Krajinu i Bosnu. Tim postupkom, izložila je opasnosti i riziku da budu uhapšeni ili suđeni svi oni koje vlasti bosanskih i krajiških Srba prepoznaju kao dezerttere i "nacionalne izdajnike".

Prema poslednjim informacijama i podacima Fonda, saznatim i prikupljenim u vremenu od 24. do 30. juna 1995, junska mobilizacija je zaustavljena u noći između 23. i 24. juna. Odvedeni u Bosnu i Krajinu javljaju da tamo vlada nezadovoljstvo brojem prinudno vraćenih. Prema njihovoj proceni,

¹⁰Dva lekara iz Republike Srpske osuđeni su zbog izbegavanja vojne službe na dvanaest i osam godina zatvora. "Naša Borba", 17-18.juni, str. 3, "Drakonske kazne dezertterima." Teško je poverovati da će sudovi u Krajini imati više milosti prema dezertterima.

Fond za humanitarno pravo

prinudno dovedenii biće zadržani dok ima vojne potrebe, a skaldu sa njima biće organizovane nove mobilizacije.

NAPOMENA

Dvadeset i šestog juna 1995. dnevni list "Naša Borba" i nekoliko lokalnih nevladinih medija, preneli su poziv Fonda oštećenim i rodbini prisilno odvedenih da se obrate advokatima ove organizacije radi podnošenja krivičnih prijava protiv pripadnika policije Srbije, zbog sumnje da su izvršili krivična dela protivpravnog lišavanja slobode, otmice i nezakonitog proterivanja izbeglica i jugoslovenskih državljana.